

Rana edukacija o štetnosti diskriminacije upotrebom informacijsko-komunikacijskih tehnologija

Sanja Bježančević*

sanja.bjezancevic@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5253-2581>

Damir Tomić**

tomic.damir.dj@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2011-8308>

<https://doi.org/10.31192/np.24.1.4>

UDK: 316.647.82:004.9

37.012:[316.647.82:004.9]

303.62-057.875(497.5Osijek)

Pregledni članak / Review

Primljeno: 9. siječnja 2025.

Prihvaćeno: 18. kolovoza 2025.

Diskriminacija se događa u različitim područjima života i zahtijeva sustavan pristup radi njezinog suzbijanja, a obrazovanje je neizostavan element u tom procesu. Ona može imati dugotrajne posljedice na pojedinca i društvo, a njezino pravovremeno prepoznavanje i suzbijanje i jasna osuda preduvjet su stvaranja pravednijeg društva. Informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT) postaje sve važnija u procesu obrazovanja i može se očekivati da će značajno pomoći i u obrazovanju o štetnosti diskriminacije. Zato je cilj rada istražiti, metodom ankete na populaciji studenata dvaju studijskih smjerova, učiteljskoga te rana i predškolskog odgoja i obrazovanja na Sveučilištu J. J. Strossmayera u Osijeku, kako se IKT može koristiti za obrazovanje o štetnosti diskriminacije. Fokus istraživanja je na mišljenjima ispitanika o stanju diskriminacije u društvu, osobnom doživljaju diskriminacije i prihvatljivim modelima obrazovanja o štetnosti diskriminacije, uključujući i IKT. Rezultati pokazuju da studenti navedenih smjerova smatraju nužnim provođenje obrazovanja u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije te da je kombinacija klasičnog i obrazovanja uporabom IKT-a najčešći izbor studenata.

Ključne riječi: *diskriminacija, IKT alati u obrazovanju, ljudska prava, obrazovanje.*

* Dr. sc. Sanja Bježančević, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Suradnica na znanstveno-istraživačkom projektu Radno pravo pred izazovima 21. stoljeća: transformacija, humanizacija, diskriminacija i jednakost (IP-PRAVOS-3), Pravni fakultet, Stjepana Radića 13, HR-31000 Osijek.

** Doc. dr. sc. Damir Tomić, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Cara Hadrijana 10, HR-31000 Osijek.

Uvod

Obrazovanje je nužno za razvoj pojedinca i može biti snažno sredstvo za suzbijanje diskriminacije koja, usprkos zadovoljavajućem zakonodavnom okviru i mehanizmima zaštite, jest rastući društveni problem. Ona se događa se u različitim područjima života, a suzbijanje njezinih pojavnih oblika zahtijeva sustavan i sveobuhvatan pristup. Diskriminacija može imati dugotrajne posljedice na pojedinca i na društvo, a njezino pravovremeno prepoznavanje i suzbijanje preduvjet su stvaranja pravednijeg društva. Snažan doprinos tom procesu može pružiti obrazovanje u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije koje implicira stručan pristup u kreiranju najboljih modela. Kao iznimno učinkovit alat u obrazovanju izdvaja se informacijsko-komunikacijska tehnologija (dalje u tekstu: IKT) koja postaje sve važnija u procesu obrazovanja pa se očekuje da može biti od značajne pomoći u obrazovanju o štetnosti diskriminacije. Zato je cilj rada istražiti kako se IKT može koristiti za obrazovanje o štetnosti diskriminacije čiji bi dugoročni učinci mogli pozitivno utjecati na jačanje tolerancije.

Rad donosi sažet teorijsko-konceptualni okvir kao podlogu provedenog istraživanja koje analizira mišljenja ispitanika o stanju diskriminacije u društvu, o osobnom doživljaju diskriminacije, o prikladnim modelima obrazovanja o štetnosti diskriminacije te o važnosti različitih alata za poučavanje. Istraživanje je provedeno na populaciji studenata dvaju studijskih smjerova, učiteljskog i ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku u ožujku 2023. godine. Pretpostavlja se da studenti navedenih studijskih smjerova smatraju nužnim provođenje obrazovanja u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije te da kombinacija klasičnog i obrazovanja uporabom IKT-a čini najčešći izbor studenata – koji će za nekoliko godina biti nositelji obrazovanja u najranijoj dobi u nacionalnom sustavu obrazovanja. Na kraju ostaje nada da će ovo istraživanje pomoći u stvaranju novih pristupa obrazovanju koji će doprinijeti smanjenju diskriminacije i promicanju pravednijeg društva čije različitosti omogućuju društveni prosperitet.

1. Teorijsko-konceptualni okvir

Diskriminacija je odstupanje od formalne jednakosti, nepovoljno postupanje ili štetno razlikovanje utemeljeno na objektivnom kriteriju, koje nema razumno opravdanje, ili različito postupanje prema osobi ili grupi ljudi utemeljeno na zakonom zabranjenoj osnovi – poput spola, dobi, rase, etničkog ili nacionalnog podrijetla, boje kože, invaliditeta, vjere ili druge karakteristike.¹ Da je stanje diskriminacije u hrvatskom društvu zabrinjavajuće te da je značajan broj građana doživio neki oblik te negativne društvene pojave, potvrđuje istraživanje o pojavnosti diskriminacije u Hrvatskoj iz 2020. godine.² Od ukupnog broja ispitanika koji se izjašnjavaju kao žrtve i vjerojatne žrtve diskriminacije, njih 21 % o tome nije nikoga informiralo, a gotovo 38 % ih nije pravno postupalo. Kao glavne razloge nepostupanja navode vjerovanje da se prijavom problem neće riješiti i svoje nepovjerenje u sustav.³ Od ukupnog broja ispitanika koji se izjašnjavaju kao žrtve diskriminacije, njih 60,3 % tvrdi da su bili žrtve višestruke diskriminacije.⁴ Takvi rezultati pokazuju potrebu provedbe sveobuhvatnijih mjera njezinog suzbijanja, a jedna od njih svakako je edukacija o štetnosti takvog ponašanja, kako za društvo u cjelini, tako i za pojedinca prema kojemu je usmjerena.

Iako je Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo, koji podrazumijeva učenje o diskriminaciji, uveden u nacionalni sustav prije više od dva desetljeća, status mu nije obvezujući. U nacionalnim sustavima obrazovanja, obrazovanje za ljudska prava važno je onoliko koliko neko društvo pridaje pažnje ovom pitanju. Pokazalo se da uspješna provedba obrazovanja o ljudskim pravima ovisi o uključenosti nastavnog osoblja u programe o ovom pitanju, čime se razvijaju njihove kompetencije, ali i motivacija za provođenje takvog obrazovanja.⁵ Stanje diskriminacije u društvu i rast inicijativa koje imaju za cilj smanjenje postojeće razine prava i sloboda jasno

¹ Usp. Sandra FREDMAN, *Discrimination law*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 2-3; Oscar HORTA, Discrimination in terms of moral exclusion, *Theoria*, 76 (2010) 4, 314-332, 314-316; Snježana VASILJEVIĆ, *Slično i različito. Diskriminacija u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj*, Zagreb, Tim press, 2011, 28-29; Snježana VASILJEVIĆ, Mario VINKOVIĆ, *Temeljna prava i zabrana diskriminacije u praksi europskih i nacionalnih sudova*, Zagreb, Narodne novine, 2019, 50.

² Usp. Sanja BJEŽANČEVIĆ, The Occurrence of Discrimination in Croatia and Citizens' Awareness of Anti-Discrimination Legislation, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 41 (2020) 3, 713-734, 723.

³ Usp. Bježančević, *The Occurrence of...*, 725-726.

⁴ Usp. Sanja BJEŽANČEVIĆ, (2021). The Grounds and More Serious Forms of Discrimination in Croatia, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 42 (2021) 1, 21-41, 28.

⁵ Usp. Jadranka ČAČIĆ-KUMPES, Obrazovanje i tolerancija, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 5 (1996) 2, 307-319, 312-313; Samuel TOTTEN, Jon PEDERSEN, *Teaching and studying social issues. Major programs and approaches*, Charlotte, IAP, 2011, 94-97; Monisha BAJAJ, *Human rights education. Theory, research, praxis*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2017, 58-87.

pokazuju nužnost snažnijeg institucionalnog obrazovanja o ljudskim pravima. Ovi razlozi pokazuju nužnost osiguranja konsenzusa o važnosti ove teme, o institucionalizaciji obrazovanja o njoj i pronalasku najboljih modela za nju.

Jedan od alata koji se u obrazovanju koristi uspješno, posebno kada je u pitanju motivacija učenika i učinci na usvajanje sadržaja, što zasigurno može poboljšati i obrazovanje o ljudskim pravima, upravo je IKT. Ona ima sve veću ulogu u obrazovanju, a značajno poboljšava proces učenja i stjecanje više znanja i vještina u kraćem vremenskom razdoblju.⁶ Jedna od glavnih prednosti korištenja IKT-a u obrazovanju je olakšavanje procesa učenja. Učitelji mogu koristiti različite alate i platforme za poučavanje, poput *online* predavanja, interaktivnih zadataka i virtualnih predložaka, što povećava angažman i interes učenika za gradivo. IKT omogućuje brži pristup širokom rasponu sadržaja i informacija⁷ i može poboljšati komunikaciju između učitelja i učenika putem platforma za komunikaciju.⁸

IKT omogućuje personalizirano učenje, praćenje napretka, analizu rezultata i prilagodbu gradiva i načina poučavanja prema potrebama svakog učenika, što povećava učinkovitost procesa učenja i potiče samopouzdanje.⁹ Može potaknuti kreativnost jer učenici mogu koristiti digitalne alate za stvaranje i dijeljenje vlastitih projekata.¹⁰ Može poboljšati dostupnost obrazovanja, čime se uklanjaju barijere u fizičkom pristupu obrazovanju.¹¹ To je posebno važno za one koji žive u ruralnim područjima ili koji ne mogu fizički prisustvovati nastavi. Ipak, da bi se IKT uspješno implementirao u obrazovanje, važno je uzeti u obzir nekoliko čimbenika.

Potrebno je osigurati odgovarajuću infrastrukturu i opremu za korištenje IKT-a u obrazovanju, što uključuje pristup internetu, računalima i drugoj potrebnoj opremi.¹² Važno je osigurati obuku i podršku učiteljima da bi se osposobili za korištenje IKT-a u obrazovanju i integrirali ga u nastavni plan i

⁶ Usp. Syed NOOR-UL-AMIN, An effective use of ICT for education and learning by drawing on worldwide knowledge, research, and experience. ICT as a Change Agent for Education, *Scholarly Journal of Education*, 2 (2013) 4, 38-45, 38-39.

⁷ Usp. Solomon Sunday OYELERE, Jarkko SUHONEN, Erkki SUTINEN, M-learning: A new paradigm of learning ICT in Nigeria, *International Journal of Interactive Mobile Technologies*, 10 (2016) 1, 35-44, 35-42.

⁸ Usp. João BATISTA, Helena SANTOS, Rui Pedro MARQUES, The use of ICT for communication between teachers and students in the context of higher education institutions, *Information*, 12 (2021) 11, 1-23, 18-22.

⁹ Usp. Nor Syazwani Mat SALLEH i dr., An evaluation of content creation for personalised learning using digital ICT literacy module among aboriginal students (MLICT-OA), *Turkish Online Journal of Distance Education*, 20 (2019) 3, 41-58, 52-53.

¹⁰ Usp. Kirsti ALA-MUTKA, Yves PUNIE, Christine REDECKER, *ICT for learning, innovation and creativity*, Luxembourg, Institute for Prospective Technological Studies (IPTS), European Commission, 2008, 3-4.

¹¹ Usp. Sudhir Sudam KAWARE, Sunil Kumar SAIN, ICT application in education: an overview, *International Journal of Multidisciplinary Approach & Studies*, 2 (2015) 1, 25-32, 25-27.

¹² Usp. EUROPEAN COMMISSION, *Digital Education Action Plan 2021-2027*, (2022), <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan> (02.01.2025).

program.¹³ Važno je osigurati zaštitu privatnosti i sigurnost učenika, što podrazumijeva sigurnost informacija o učenicima i njihovo korištenje u obrazovne svrhe.¹⁴ Potrebno je osigurati ravnotežu između korištenja IKT-a i tradicionalnih metoda poučavanja¹⁵ te evaluaciju željenih rezultata.¹⁶

Jedan od glavnih ciljeva obrazovanja je razvijanje kompetentnih pojedinaca koji su sposobni pristupiti izvorima informacija te ih primijeniti u različitim situacijama¹⁷ i zato IKT ima velik potencijal u educiranju o diskriminaciji kroz interaktivne lekcije i edukativne igre i druge multimedijalne resurse prilagodene različitim uzrastima i dostupne na različitim platformama.¹⁸ Ti resursi mogu biti vrlo učinkoviti u podizanju svijesti o različitim oblicima diskriminacije i o načinima na koje se ona može smanjiti ili spriječiti.¹⁹ IKT može biti koristan za promicanje inkluzivnosti u učionici, za poboljšanje komunikacije između učitelja i učenika kao preduvjeta za stvaranje dobre klime za razgovor o temi diskriminacije, a snažan je alat za uključivanje učenika s posebnim potrebama u obrazovni proces.²⁰ Korištenje različitih platformi za virtualno učenje može biti korisno za poticanje međusobnog razumijevanja među učenicima različitih kultura, vjera i nacionalnosti te za bolje razumijevanje kulture i načina života drugih.²¹ Nadalje, može pomoći u podizanju svijesti o diskriminaciji putem društvenih medija putem različitih kampanja,²² ali i za prikupljanje podataka

¹³ Usp. Rebecca KRAUT (ur.), *UNESCO policy guidelines for mobile learning*, (2013), <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219641> (02.01.2025.).

¹⁴ Usp. EUROPEAN UNION AGENCY FOR CYBERSECURITY, *Cybersecurity education initiatives in the eu member states*, Brussels, European Union Agency for Cybersecurity, 2022.

¹⁵ Usp. Peggy ERTMER, Anne OTTENBREIT-LEFTWICH, Teacher technology change. How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect, *Journal of research on Technology in Education*, 42 (2010) 3, 255-284, 277-278.

¹⁶ Usp. OECD, How Computers are Related to Students' Performance, in *Students, Computers and Learning. Making the Connection*, Pariz, OECD Publishing, 2015, 145-164, 162-163.

¹⁷ Usp. Blaženka DIVJAK, Damir TOMIĆ, The impact of game-based learning on the achievement of learning goals and motivation for learning mathematics-literature review, *Journal of information and organizational sciences*, 35 (2011) 1, 15-30, 15-16.

¹⁸ Usp. Marion HERSH, *Inclusion and education. Technology for inclusion. Background paper prepared for the 2020 Global education monitoring report. Inclusion and education*, UNESCO, 2020, 2-5.

¹⁹ Usp. Caiping XIONG i dr., Design and evaluation of a real-time video conferencing environment for support teaching: an attempt to promote equality of K-12 education in China, *Interactive Learning Environments*, 25 (2017) 5, 596-609, 608-609.

²⁰ Usp. Andreja ISTENIC STARCIC, Spela BAGON, ICT-supported learning for inclusion of people with special needs. Review of seven educational technology journals, 1970-2011, *British Journal of Educational Technology*, 45 (2014) 2, 202-230, 202-206.

²¹ Uspi. Renate SCHULZ-ZANDER, Andreas BÜCHTER, Rebekka DALMER, The role of ICT as a promoter of students' cooperation, *Journal of Computer Assisted Learning*, 18 (2002) 4, 438-448, 447-448.

²² Usp. Marisa A. SMITH, Lillie D. WILLIAMSON, Cabral A. BIGMAN, Can social media news encourage activism? The impact of discrimination news frames on college students' activism intentions, *Social Media+ Society*, 6 (2020) 2, 1-10, 8.

o iskustvima učenika radi utvrđivanja problema i načina njihova rješavanja.²³ Međutim, treba imati na umu da IKT ne smije biti jedini način poučavanja o ovim pitanjima. Važno je učenike aktivno uključiti u razgovore u učionici da bi se stvorilo sigurno okruženje za učenje i razumijevanje različitosti.²⁴

2. Istraživanje važnosti obrazovanja u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije

Činjenica da se u hrvatskom društvu povećava broj osoba koje se smatraju diskriminiranim, usprkos polaganom smanjenju razine predrasuda i porastu razumijevanja pojma diskriminacije,²⁵ dobar je motivator za istraživanje o važnosti obrazovanja u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije. Nužnost prepoznavanja i postupanja nakon doživljene diskriminacije, ali i važnost razumijevanja njezina utjecaja na pojedinca prema kojemu je usmjerena te važnosti poštivanja različitosti i benefita koje donosi zajednici, obvezuju na snažnije zalaganje za uključivanje ove teme u sustav obrazovanja od najranije dobi. Zato je cilj istraživanja utvrditi mišljenje studenata učiteljskih studija o potrebi obrazovanja u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije te njihovo mišljenje o prikladnom modelu za njegovu provedbu. Istraživanje testira dvije hipoteze: prva polazi od pretpostavke da studenti učiteljskih studija smatraju da je u rano i predškolsko te osnovnoškolsko obrazovanje potrebno uvrstiti obrazovanje o štetnosti diskriminacije, a druga polazi od pretpostavke da studenti učiteljskih studija podržavaju mišljenje da je kombinacija klasičnog obrazovanja i uporabe IKT-a prikladan način obrazovanja o ovoj temi.

2.1. Metodologija

Istraživanje je provedeno metodom ankete od 7. do 21. ožujka 2023. godine putem *online* obrasca na 227 studenata preddiplomskog i diplomskog učiteljskog studija i preddiplomskog i diplomskog studija ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta J.

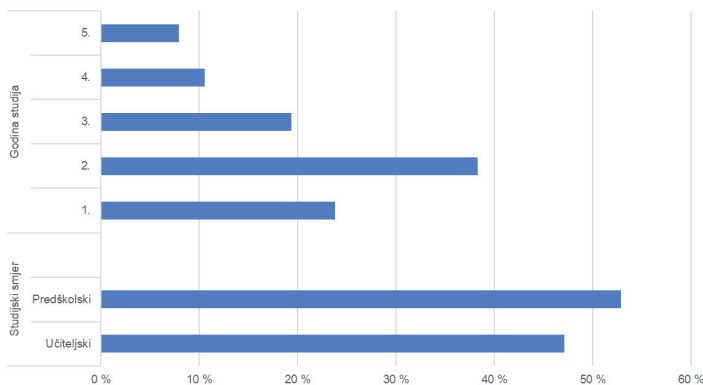
²³ Usp. Andrea ROMELI, Salvatore RUGGIERI, A multidisciplinary survey on discrimination analysis, *The Knowledge Engineering Review*, 29 (2014) 5, 582-638, 582-583.

²⁴ Usp. Matthew J. KOEHLER, Punya MISHRA, What is technological pedagogical content knowledge (TPACK)?, *Contemporary issues in technology and teacher education*, 9 (2009) 1, 60-70, 66-67.

²⁵ U odnosu na 2009. godinu kada je 9 % ispitanika navelo da su bili jednom diskriminirani, u istraživanju iz 2022. navodi ih 10,2 % te 17,6 % da je više puta bilo diskriminirano. Poznavanje pojma diskriminacije u istom vremenskom razdoblju smanjilo se sa 21 % na 10,8 % (Bježančević, *The Occurrence of...*, 726); Pučka pravobraniteljica, *Istraživanje o stavovima i razini svijesti o diskriminaciji i pojavnim oblicima diskriminacije 2022*, Zagreb, Pučka pravobraniteljica, 2022, 7-10, 23, 32.

J. Strossmayera u Osijeku čiji su odgovori bili potpuni. Interval pouzdanosti, u odnosu na 875 upisanih studenata na dva studijska smjera, iznosi 95 %, uz grešku od +/- 5,6 %. Upitnik kojim su prikupljana mišljenja strukturiran je u dva dijela, prvi se odnosi na saznanja o stanju diskriminacije u društvu i na osobna iskustva i postupanje u slučaju diskriminacije drugih osoba, a drugi dio na potrebu obrazovanja o štetnosti diskriminacije u najranijoj dobi, o alatima za obrazovanje te na socio-demografske pokazatelje. Za analizu su određeni parametri deskriptivne statistike na osnovu adekvatnih mjera centralne tendencije – aritmetička sredina i mod i mjera disperzije – standardna devijacija. Za utvrđivanje povezanosti između varijabli, uzimajući u obzir osobni doživljaj diskriminacije, napravljen je hi-kvadrat test. Za ispitivanje latentne strukture mišljenja o primjeni IKT alata u obrazovanju o diskriminaciji provedena je eksploratorna faktorska analiza (EFA) s *Principal Axis Factoring* metodom uz *Oblimin* rotaciju u softverskom paketu *Jamovi* (verzija 2.7) koristeći R pozadinu.

Stratifikacija uzorka izvršena je na temelju studijskog smjera i studijske godine ispitanika (grafikon 1). Od ukupnog broja ispitanika, 47,1 % ih pohađa učiteljski studijski smjer, a 52,9 % smjer ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Prema studijskoj godini, 23,8 % ih pohađa prvu, 39,2 % drugu, 19,4 % treću, 10,6 % četvrtu i 7,9 % petu studijsku godinu.

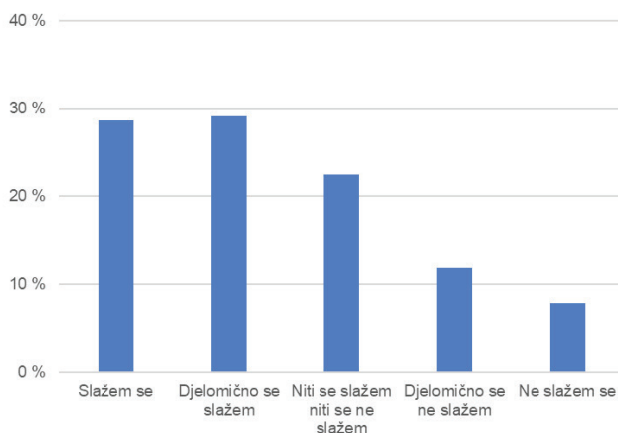
Grafikon 1. Struktura ispitanika

2.2. Rezultati istraživanja

Da je diskriminacija u hrvatskom društvu zabrinjavajuća misli 28,6 % ispitanika i jednako toliko da je djelomično zabrinjavajuća (grafikon 2). Prosječan odgovor iznosio je 2,414, što znači da se u prosjeku najveći broj ispitanika djelomično složio s ponuđenom tvrdnjom uz standardnu devijaciju 1,237, dok je

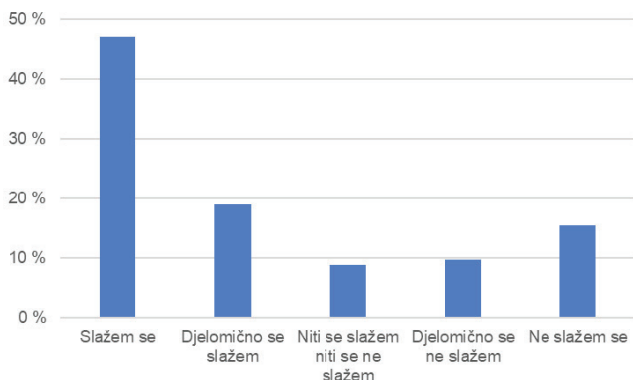
najčešći odgovor (mod) iznosio 2,000. Hi kvadrat testom utvrđena je statistički značajna veza ($\chi^2=13,568$; $p=0,009>\alpha$) između osobnog doživljaja diskriminacije i stanja diskriminacije u društvu ($n=227$) čime se odbacuje nulta hipoteza. Ispitanici koji se izjašnjavaju da su žrtve diskriminacije više od očekivanog tvrde da je diskriminacija u društvu zabrinjavajuća, a ispitanici koji nisu doživjeli – manja od očekivanog. Manje od očekivanog ispitanici koji se izjašnjavaju da su žrtve diskriminacije ostaju neutralni pri tvrdnji o zabrinjavajućem stanju diskriminacije u društvu, a više od očekivanog oni koji tvrde da nisu bili žrtve.

Ukupno 18,5 % ispitanika tvrdi da su bili žrtve diskriminacije, a 27,3 % da vjerojatno jesu. Da vjerojatno nisu bili žrtve tvrdi 10,6 %, odnosno da nisu bili žrtve 24,2 % ispitanika. Od ukupnog broja ispitanika koji se izjašnjavaju kao žrtve diskriminacije, najviše ih za osnovu po kojoj se diskriminacija dogodila navodi spol, 10,4 % te obrazovanje 9,6 % i dob 9 %. Čak 37,9 % ispitanika misli da je diskriminacija najprisutnija u području rada i radnih uvjeta, socijalne sigurnosti (13,2 %) i obrazovanja, znanosti i sporta (11,5 %).

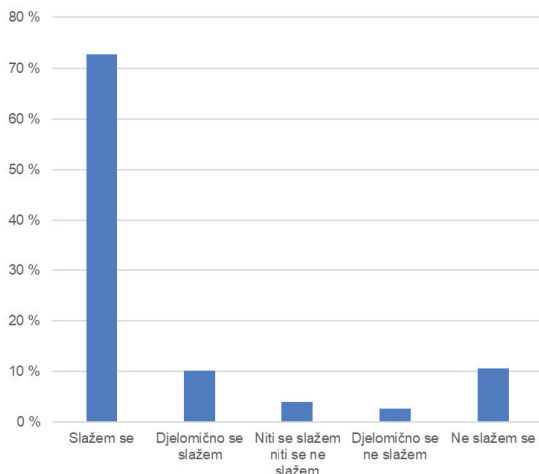
Grafikon 2. Slaganje s tvrdnjom – Stanje diskriminacije u društvu je zabrinjavajuće

Da je prevencija, koja podrazumijeva obrazovanje o štetnosti diskriminacije, ključna u njezinom suzbijanju, misli 47,1 % ispitanika, a 20 % djelomično (grafikon 3). U prosjeku najveći broj ispitanika djelomično se složio s ponuđenom tvrdnjom uz standardnu devijaciju od 1,503, dok je najčešći odgovor bio 1,000 – slaganje s ponuđenom tvrdnjom. Hi kvadrat testom utvrđena je statistički značajna veza ($\chi^2=10,007$; $p=0,040>\alpha$) između osobnog doživljaja diskriminacije i pitanja prevencije ($n=227$), odnosno da je vjerojatno prevencija ključna u borbi protiv diskriminacije manje od očekivanog misle ispitanici koji tvrde da su bili žrtve diskriminacije, a više od očekivanog ispitanici koji to nisu bili. Odnosno, manje od očekivanog po ovom pitanju ostaju neutralni ispitanici koji su doživjeli diskriminaciju, a više od očekivanog koji nisu.

Grafikon 3. Slaganje s tvrdnjom – U borbi protiv diskriminacije ključna je prevencija koja, između ostalog, podrazumijeva obrazovanje o štetnosti diskriminacije

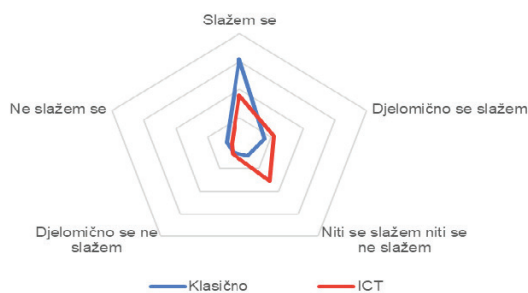
Da je obrazovanje o štetnosti diskriminacije potrebno provoditi u najranijoj dobi misli 72,7 % ispitanika, a 10,1 % se djelomično slaže s tvrdnjom (grafikon 4). Prosječan odgovor iznosio je 1,683, uz standardnu devijaciju 1,313, dok je najčešći odgovor bio 1,000. Statistički značajna veza utvrđena je ($\chi^2=10,491$; $p=0,033>\alpha$) između osobnog doživljaja diskriminacije i potrebe provođenja obrazovanja u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije ($n=227$). Ispitanici koji se izjašnjavaju kao žrtve diskriminacije više od očekivanog slažu se s tvrdnjom da je obrazovanje o štetnosti diskriminacije *potrebno* i *vjerojatno potrebno* provoditi u najranijoj dobi, a ispitanici koji tvrde da nisu osobno doživjeli diskriminaciju manje od očekivanog podržavaju tvrdnju o nužnosti takvog obrazovanja.

Grafikon 4. Slaganje s tvrdnjom – Obrazovanje o štetnosti diskriminacije je bitno provoditi u najranijoj dobi

S tvrdnjom da je obrazovanje o štetnosti diskriminacije potrebno provoditi u najranijoj dobi kroz klasično obrazovanje slaže se 61,7 % i djelomično 15,9 % ispitanika, dok se s tvrdnjom da je isto potrebno provoditi uporabom IKT-a slaže 35,7 % i djelomično 15,9 % ispitanika (grafikon 5). Podjednako, nešto više od 10 % ispitanika ne slaže se i djelomično se ne slaže s dvjema tvrdnjama o provođenju ovog obrazovanja. Prosječan odgovor kod klasičnog obrazovanja iznosio je 1,824, što znači da se u prosjeku najveći broj ispitanika složio s ponudenom tvrdnjom uz standardnu devijaciju 1,271, dok je najčešći odgovor bio 1,000.

U slučaju uporabe IKT-a, prosječni odgovor iznosio je 2,238, uz standardnu devijaciju 1,152, a najučestaliji odgovor bio je 1,000. Signifikantnost postoji ($\chi^2=15,134$; $p=0,004>\alpha$) između osobnog doživljaja diskriminacije i pitanja provođenja obrazovanja o štetnosti diskriminacije kroz klasično obrazovanje ($n=227$) pa su se osobe koje se izjašnjavaju kao žrtve diskriminacije manje od očekivanog slagale s tvrdnjom da je obrazovanje o štetnosti diskriminacije vjerojatno potrebno provoditi kroz klasično obrazovanje u najranijoj dobi, a manje od očekivanog osobe koje nisu bile žrtve. Više od očekivanog neslaganje sa spomenutom tvrdnjom izražavaju žrtve diskriminacije, a manje od očekivanog osobe koje to nisu bile.

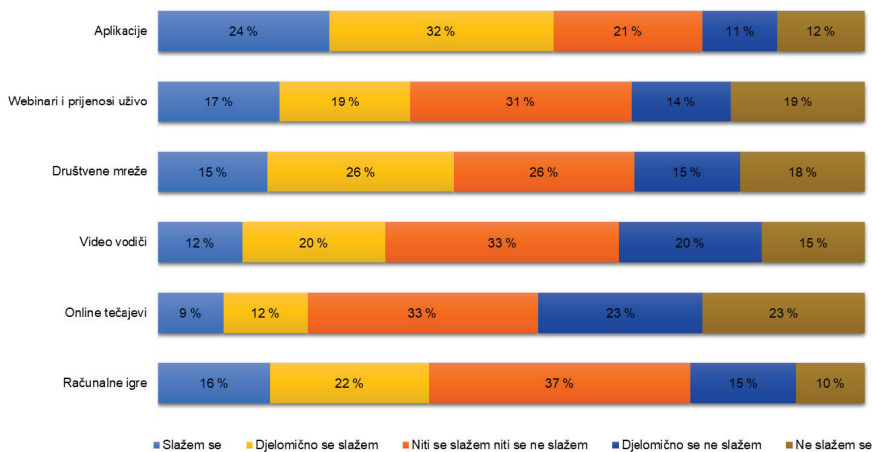
Grafikon 5. Slaganje s tvrdnjom – Smatram da je obrazovanje o štetnosti diskriminacije potrebno provoditi kroz klasično obrazovanje ili uporabom IKT-a

Hi kvadrat testom ($\chi^2=135,267$; $p=0,001>\alpha$) utvrđena je statistički značajna veza između mišljenja ispitanika da je obrazovanje o štetnosti diskriminacije u najranijoj dobi nužno s mišljenjem da je klasično obrazovanje najbolji put za njegovu provedbu ($n=227$). Više od očekivanog su, ispitanici mišljenja da je potrebno takav oblik obrazovanja provoditi u najranijoj dobi, odgovarali potvrdno na model klasičnog obrazovanja. Hi kvadrat testom ($\chi^2=76,622$; $p=0,001>\alpha$) utvrđena je i statistički značajna veza između mišljenja ispitanika da je nužno u najranijoj dobi obrazovati o štetnosti diskriminacije sa mišljenjem da je uporaba IKT-a najprikladniji način za njegovu provedbu ($n=227$). Više od očekivanog su ispitanici s mišljenjem da je potrebno provoditi obrazovanje o štetnosti dis-

kriminacije u najranijoj dobi odgovarali pozitivno na model obrazovanja koji podrazumijeva uporabu IKT-a, a manje od očekivanog negativno.

Testiranjem ukupne populacije u istraživanju utvrđeno je da prosječni odgovor mjerenja važnosti obrazovanja o diskriminaciji kroz klasično obrazovanje iznosi 1,824, a da prosječan odgovor mjerenja važnosti obrazovanja o diskriminaciji uporabom IKT-a iznosi 2,238, što znači da ispitanici podjednako, s malom razlikom, biraju oba modela obrazovanja odgovorom vjerojatno da. Potom je napravljena korelacija koja je utvrdila statistički opravdanu vezu pozitivnog smjera srednje jakosti (0,601; $p < 0,01$) između mišljenja ispitanika koji zagovaraju obrazovanje o diskriminaciji kroz klasično obrazovanje i ono uporabom IKT-a. Na temelju rezultata zaključujemo da bi najprikladniji model obrazovanja u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije bila kombinacija dvaju predloženih modela.

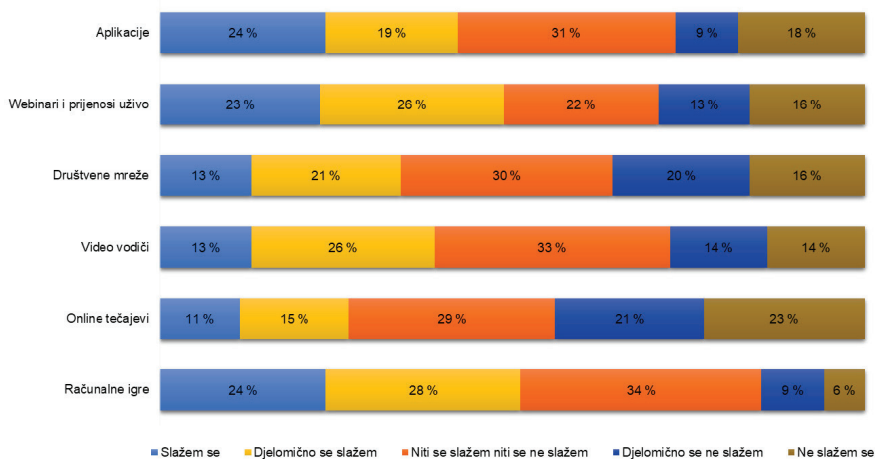
Kada su u pitanju IKT alati u obrazovanju o štetnosti diskriminacije najviše ispitanika ($n=227$) u anketi prednost daje aplikacijama, društvenim mrežama i računalnim igrama (grafikon 6). Značajan udio ispitanika ne može sa sigurnošću odgovoriti na ponuđene alate, a najneodlučniji su kada su u pitanju računalne igre. *Online* tečajevi se izdvajaju kao najmanje izgledan odabir među ispitanicima.

Grafikon 6. IKT alati u obrazovanju o štetnosti diskriminacije

Za dublju analizu objedinjeni su odgovori ispitanika koji su se slagali i djelomično slagali s ponuđenim alatima, čime je kreirana nova skupina odgovora koja je bila podloga za utvrđivanje najčešćih izbora ispitanika kada su u pitanju IKT alati za obrazovanje. Kod ispitanika koji prednost daju obrazovanju o štetnosti diskriminacije kroz klasično obrazovanje ($n=176$) izdvajaju se webinar i prijenosi uživo te računalne igre i video vodiči. Kod ispitanika koji prednost daju obrazovanju o štetnosti diskriminacije uporabom IKT-a ($n=130$) dominantno

se izdvajaju računalne igre, webinar i prijenosi uživo i aplikacije. Isti izbor je i kod ispitanika koji biraju kombinaciju modela obrazovanja (n=123) (grafikon 7). Korelacijom je utvrđena statistički opravdana veza pozitivnog smjera srednje jakosti (0,414; $p < 0,01$) između mišljenja ispitanika koji zagovaraju obrazovanje o diskriminaciji kroz klasično obrazovanje i aplikacija te opravdana veza pozitivnog smjera srednje jakosti (0,380; $p < 0,01$) između mišljenja ispitanika koji zagovaraju obrazovanje o diskriminaciji uporabom IKT-a i računalnih igara.

Grafikon 7. IKT u obrazovanju u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije – alati u mješovitom modelu obrazovanja

Potom je provedena faktorska analiza kojom su identificirana dva faktora koja zajedno objašnjavaju 51,1 % ukupne varijance, što je dobra pokrivenost jer više od polovice ukupnih razlika u percepciji alata sada ima smisleno objašnjenje. Za procjenu prikladnosti podataka korišteni su Kaiser-Meyer-Olkin test ($KMO=0,812$) i Bartlettov test sferičnosti ($\chi^2(21)=542$, $p < 0,001$). Međusobne korelacije među faktorima bile su umjerene (0,34 – 0,57), što potvrđuje prikladnost korištene Oblimin rotacije.

Prvi faktor obuhvaća alate koje karakterizira formalan prijenos znanja uporabom IKT-a: podcasti (0,926), webinar i prijenosi uživo (0,641), *online* tečajevi (0,610), video vodiči (0,603) i društvene mreže (0,538). Prvi faktor nosi 36,6 % varijance, što ukazuje na postojanje dominantne latentne dimenzije u percepciji studenata prema obrazovanju o štetnosti diskriminacije korištenjem IKT alata. Drugi faktor obuhvaća alate kojima je interaktivnost dominantni element: računalne igre (0,795) te aplikacije (0,326). Drugi faktor objašnjava 14,6 % razlika u odgovorima sudionika. Faktorska analiza ukazuje na dvostruku strukturu mišljenja o IKT alatima u obrazovanju o diskriminaciji, gdje jedna dimenzija obuhvaća tradicionalne načine podučavanja uporabom IKT-a, a druga one

interaktivne, čime pruža temelj za daljnje oblikovanje obrazovnih strategija u području učenja o negativnim društvenim pojavama.

3. Rasprava

Cilj istraživanja bio je utvrditi mišljenja studenata učiteljskih studija o potrebi obrazovanja u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije čime bi se potvrdila prva postavljena hipoteza istraživanja da studenti učiteljskih studija dijele mišljenje da je u rano i predškolsko te osnovnoškolsko obrazovanje potrebno uvrstiti obrazovanje o štetnosti diskriminacije u društvu. Rezultati pokazuju da gotovo 83 % ispitanika smatra da je obrazovanje o štetnosti diskriminacije nužno i vjerojatno nužno provoditi u najranijoj dobi, što podjednako zastupaju studenti oba studijska smjera. Ispitanici koji tvrde da su nekad u životu bili žrtve nejednakog postupanja više od očekivanog nužnim smatraju obrazovanje u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije te pokazuju bolju upoznatost sa stanjem diskriminacije u društvu, što znači da njihov osobni doživljaj snažno utječe na njihovo mišljenje o preveniranju diskriminacije kroz sustav obrazovanja. Ispitanici koji nisu doživjeli nejednako postupanje češće ostaju neutralni o tome pitanju. Nalazi provedenog istraživanja potvrđuju prvu postavljenu hipotezu da studenti učiteljskih studija smatraju da je u rano i predškolsko te osnovnoškolsko obrazovanje potrebno uvrstiti obrazovanje o štetnosti diskriminacije.

Cilj istraživanja ujedno je bio utvrditi mišljenja studenata o prikladnom modelu za provedbu obrazovanje o štetnosti diskriminacije, čime bi se potvrdila druga postavljena hipoteza istraživanja da studenti učiteljskih studija smatraju da je kombinacija klasičnog obrazovanja i obrazovanja uporabom IKT-a prikladan načini obrazovanja o temi. Ukupno 77,5 % ispitanika u istraživanju misli da je obrazovanje u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije potrebno i vjerojatno potrebno provoditi kroz klasično obrazovanje, dok 57,3 % ispitanika misli da je potrebno i vjerojatno potrebno provoditi uporabom IKT-a.

Međutim, da je nužno i vjerojatno nužno koristiti oba ponuđena modela obrazovanja u o štetnosti diskriminacije smatra 54,2 % ispitanika, čime se potvrđuje i druga postavljena hipoteza da studenti učiteljskih studija smatraju da je kombinacija klasičnog i obrazovanja uporabom IKT-a prikladan način obrazovanja o ovoj temi. Preciznije, oni ispitanici koji smatraju da je obrazovanje o štetnosti diskriminacije u najranijoj dobi nužno provoditi kroz obrazovni sustav češće od očekivanog biraju oba ponuđena modela. Kombinacija dvaju modela obrazovanja predmet je mnogih istraživanja koja su utvrdila brojne prednosti u odnosu na tradicionalno poučavanje te u odnosu na pokušaje poučavanja samo upotrebom IKT-a. Takva istraživanja obuhvaćala su sve uzraste učenika, kao i sva područja poučavanja, a kombiniranje dvaju modela poučavanja uspješnim

se pokazuje u nastavi glazbene kulture,²⁶ matematike,²⁷ engleskog jezika²⁸ te u nastavi prirodnih znanosti.²⁹

Kada su u pitanju IKT alati za obrazovanje o štetnosti diskriminacije, ispitanici koji izabiru kombinaciju obaju modela obrazovanja prednost daju računalnim igrama, webinarima i prijenosima uživo te aplikacijama. Ovi rezultati ukazuju da je pozicija budućih učitelja vrlo jasna, da su generacija koja je odrasla u IKT modelu i njihova iskustva pokazuju koje alate smatraju najprimjerenijima pristupu učenju o štetnosti diskriminacije. S obzirom na dob učenika, računalne igre i obrazovne aplikacije su očekivan odabir, a webinar i prijenos uživo su vjerojatno posljedica pandemije COVID-19 koja je nametnula nove modele učenja u kojima su ovi alati bili presudni za kontinuitet obrazovnog procesa. Ovi nalazi ukazuju na potrebu dizajniranja modela upotrebe IKT alata u učenju u najranijoj dobi o štetnosti diskriminacije. Kao početni parametri mogu se uzeti rezultati analize, pri čemu razgraničenje dvaju faktora može poslužiti kao osnova za njihovo postavljanje.

Zaključak

Diskriminacija kao društveni problem ozbiljno ugrožava ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava pojedinaca te zahtijeva sustavan, sveobuhvatan i dugoročan pristup njezinu suzbijanju. Porast broja osoba koje su se suočile s nejednakim postupanjem potvrđuje potrebu za uključivanjem institucionalne edukacije o štetnosti diskriminacije u najranijoj dobi kao ključnog alata prevencije. Provedeno istraživanje potvrđuje ove stavove, većina ispitanika, budućih učitelja, smatra da obrazovanje o štetnosti diskriminacije treba integrirati u rano, predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje, te to najčešće vide kroz kombinaciju klasičnog podučavanja i uporabe IKT-a.

Posebno je značajno da osobno iskustvo diskriminacije utječe na snažnije zagovaranje rane edukacije i bolju informiranost o stanju diskriminacije u društvu. Ispitanici prepoznaju potencijal IKT alata, među kojima prednost daju računalnim igrama, obrazovnim aplikacijama, webinarima i prijenosima uživo, što odražava i promjene obrazovnih praksi u posljednjih nekoliko godina. Ovi nalazi ne samo da potvrđuju postavljene hipoteze, nego daju konkretne smjer-

²⁶ Usp. Louise JENKINS, Renee CRAWFORD, The impact of blended learning and team teaching in tertiary pre-service music education classes, *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 13 (2016) 3, 1-23, 8-19.

²⁷ Usp. Ya-Wen LIN, Chih-Lung TSENG, Po-Jui CHIANG, The effect of blended learning in mathematics course, *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 13 (2016) 3, 741-770, 755-765.

²⁸ Usp. Brian TOMLINSON, Claire WHITTAKER, *Blended learning in English language teaching*, London, British Council, 2013, 63-65.

²⁹ Usp. Brent R. STOCKWELL i dr., Blended learning improves science education, *Cell*, 162 (2015) 5, 933-936, 934-936.

nice za osmišljavanje i razvoj učinkovitih modela učenja o štetnosti diskriminacije, čime ovaj rad pridonosi teorijskim i praktičnim osnovama pedagoške prakse.

Unatoč vrijednim uvidima, istraživanje ima neka ograničenja, provedeno je na uzorku studenata jednog fakulteta i ograničeno na učiteljske studije. Buduća istraživanja teme trebala bi obuhvatiti širi geografski i demografski okvir, uključiti roditelje, odgajatelje, učenike i širu javnost te koristiti raznovrsnije metodološke pristupe, poput intervjua, fokusnih grupa ili *online* anketa. Nadalje, istraživanje se usmjerilo na diskriminaciju, ali se pristup može proširiti na druge društvene fenomene, uključujući afirmativne procese usmjerene na uključivost i različitost.

U konačnici, nalazi ovog istraživanja su čvrsta podloga za daljnji razvoj i testiranje modela mješovite nastave uz uporabu IKT-a u obrazovanju o štetnosti diskriminacije. Time se omogućuje stvaranje inovativnih, inkluzivnih i učinkovito dizajniranih obrazovnih programa koji mogu doprinijeti smanjenju diskriminacije u društvu, kako u Hrvatskoj, tako i u međunarodnom kontekstu.

Sanja Bježančević* – Damir Tomić**

Early Education on the Harmfulness of Discrimination Through the Use of Information and Communication Technologies

Summary

Discrimination occurs in different areas of life and requires a systematic approach with the aim of suppressing it, and education is an indispensable element in this process. Discrimination can have long-term consequences for an individual and for society as a whole, and its timely recognition and suppression and clear condemnation are prerequisites for the creation of a fairer society. ICT is becoming more and more important in the education process, and it can be expected that it can significantly help in education about the harmfulness of discrimination. That's why the goal of this paper is to investigate how ICT can be used for education about the harmful effects of discrimination, using a survey method on the population of students of two study programs, teacher education and early and preschool education at Josip Juraj Strossmayer University in Osijek. The focus of the research is on the respondents' views on the state of discrimination in society, the respondents' personal experience of discrimination and acceptable models of education on the harmfulness of discrimination, including ICT. The results show that students of the above study courses consider it necessary to carry out education at an early age about the harmfulness of discrimination and that a combination of classical and education using ICT is the most common choice among students.

Keywords: discrimination, education, human rights, ICT tools in education.

(na engl. prev. Sanja Bježančević i Damir Tomić)

* Sanja Bježančević, PhD, Josip Juraj Strossmayer University in Osijek, Associate in the scientific research project Labour law and the challenges of the 21st century; transformation, humanization, discrimination and equality, Faculty of Law; Address: Stjepana Radića 13, HR-31000 Osijek, Croatia; E-mail: sanja.bjezancevic@gmail.com.

** Damir Tomić, PhD, Assist. Prof., Josip Juraj Strossmayer University in Osijek, Faculty of Education; Address: Cara Hadrijana 10, HR-31000 Osijek, Croatia; E-mail: tomic.damir.dj@gmail.com.